

О.П. Рябчинська,
кандидат юридичних наук, доцент
(Інститут права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету)

Значення складу злочину для кримінально-правової кваліфікації

В юридичній літературі вже досить тривалий час відбувається дискусія з приводу визначення підстав кримінально-правової кваліфікації (кваліфікації злочинів). Як вітчизняні, так і зарубіжні (переважно російські) дослідники цієї проблеми мають різні підходи щодо визначення юридичної (нормативної) підстави кваліфікації. Так, одні автори пропонують визначати такою підставою склад злочину (М.І. Горелік, В.Н. Кудрявцев, В.В. Кузнецов, О.В. Савченко, С.А. Тарарухин, П.Л. Фріс), інші – кримінально-правову норму або кримінальний закон (А.В. Наумов). При визначенні складу злочину як юридичної підстави кваліфікації автори зазначають, що він відповідно “описаний в законі”, “передбачений кримінально-правовою нормою” [3, 31; 4], “передбачений відповідною статтею КК” або навіть “передбачений відповідною статтею Особливої частини КК” [1, 10].

Однак відповідні ознаки складу злочину, які в сукупності і дають підстави визнавати діяння злочином, не містяться в одній статті Особливої частини КК. Багато статей Особливої частини містять об’єктивні ознаки і не містять в тексті диспозиції вказівки на форму вини та ознаки суб’єкта злочину. Для встановлення наявності та змісту інших ознак того чи іншого складу злочину необхідно враховувати положення Загальної частини КК.

Отже, навряд чи можна погодитися з пропозиціями визнавати підставою кваліфікації злочинів наявність складу злочину, “передбаченого відповідною статтею” (оскільки таке визначення не конкретизовано) та “передбаченого статтею Особливої частини КК”.

Сучасні дослідники теоретичних основ кваліфікації злочинів дещо по-іншому розглядають проблему визначення підстав кваліфікації, намагаючись відійти від доволі традиційної точки зору, що підставою кваліфікації визнається склад злочину, який міститься у кримінально-правовій нормі (законі, статті). Так, наприклад, В.О. Навроцький у своїх роботах висловлює пропозицію визнавати юридичною підставою кримінально-правової кваліфікації статті Загальної та Особливої частин КК. Обґрунтовує точку зору автор тим, що кримінально-правова кваліфікація як правозастосовна діяльність полягає у визначенні того, яким саме законом (статтею) передбачене вчинене діяння, і звідси робить висновок, що підставою кримінально-правової кваліфікації виступають ті кримінально-правові акти (їх конкретні структурні частини), в яких закріплені ознаки конкретного складу злочину та виражена кримінально-правова норма [7, 60].

Вважаємо, що при визначенні підстав кримінально-правової кваліфікації (кваліфікації злочинів) слід урахувувати ряд аспектів, а саме:

1. Співвідношення понять кримінально-правова кваліфікація та кваліфікація злочинів. У теорії кримінального права існують різні визначення кваліфікації злочинів. В.М. Кудрявцев визначає її як “встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння та ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою” [4], Б.О. Курінов як “встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння і

ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою” [5, 27], С.А. Тарарухін як “встановлення ознак складу злочину, передбаченого кримінальним законом, у діянні особи та констатацію тотожності ознак вчиненого діяння складу відповідного злочину” [9, 12], А.В. Корнеєва як “юридичну оцінку, визначення статті кримінального закону, яка передбачає покарання за цей злочин” [3, 31].

Слід зазначити, що в ранніх роботах, присвячених теоретичним основам кримінально-правової кваліфікації, останню розуміли переважно у вузькому значенні, саме як кваліфікацію злочинів. З урахуванням цього і визначали підставою такої кваліфікації склад злочину, закріплений у кримінально-правовій нормі або статті КК. Аналіз сучасних розробок у цій сфері дозволяє констатувати тенденцію розмежування кримінально-правової кваліфікації і безпосередньо кваліфікації злочинів, співвідносячи їх як родове та видове поняття. На це звертають увагу зокрема В.О. Навроцький, Л.Д. Гаухман, О.І. Рарог. Так, Л.Д. Гаухман виділяє дві складові (компоненти) кримінально-правової оцінки скоєного: 1) відмежування злочинного від незлочинного; 2) кваліфікація злочинного, тобто кваліфікація злочину [1, 10]. О.І. Рарог пропонує розуміти кримінально-правову кваліфікацію: у широкому значенні, як кримінально-правову оцінку діяння до встановлення наявності у ньому ознак злочину, та у вузькому значенні – як кваліфікацію злочинів [8, 15].

У ході кримінально-правової кваліфікації правозастосовець або інший суб’єкт (якщо брати до уваги неофіційну кваліфікацію) може прийти до різних висновків щодо оцінки суспільно-небезпечних дій з точки зору їх протиправності та можливості заподіяння істотної шкоди правоохоронним об’єктам, а саме визнання їх: злочином; посяганням, яке не містить всіх ознак злочину; діянням, що вчинене за обставин, що усувають його злочинність; малозначним діянням.

Отже, кваліфікація злочину є логічним продовженням кримінально-правової ква-

ліфікації тільки за умови, що результатом останньої є визнання діяння (суспільно-небезпечної поведінки) кримінально-протиправним. При кримінально-правовій кваліфікації ми встановлюємо ознаку протиправності, тобто визначаємо: чи передбачене таке діяння в КК (визначаємо статтю, яка містить відповідну забороняючу кримінально-правову норму), а вже потім, здійснюючи кваліфікацію за певними етапами, встановлюємо відповідність ознак фактично вчиненого діяння всім ознакам злочину, які передбачені статтею кримінального закону, що містить цю норму. У зв’язку з цим видається цілком слушною позиція В.О. Навроцького та В.П. Малахова визнавати юридичною підставою кримінально-правової кваліфікації статті Загальної та Особливої частин КК, з урахуванням яких і здійснюється кримінально-правова оцінка діяння [6, 12; 7, 60].

Якщо виходити з посилки, що кримінально-правова кваліфікація та кваліфікація злочину співвідносяться як родове та видове поняття, то цьому ж правилу має бути підпорядковане і визначення їх підстав. Зважаючи на це, юридичною підставою кваліфікації злочинів також слід визнавати статті Загальної та Особливої частин КК. При кримінально-правовій кваліфікації це можуть бути будь-які статті (ті, що містять забороняючі норми, ті, що містять норми, які визначають обставини, що виключають злочинність діяння та інші), тоді як підставою кваліфікації злочинів є тільки певна група цих статей. Це ті статті або декілька статей КК, які визначають склад конкретного злочину (юридичний склад) необхідний для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Як зазначалося вище, це можуть бути норми Особливої і Загальної частин КК у випадку, якщо ознаки складу злочину не встановлені в одній статті КК.

2. Співвідношення підстави кримінально-правової кваліфікації та підстави притягнення до кримінальної відповідальності. Зокрема, ч. 1 ст. 2 КК України встановлено, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно-небезпечного діяння,

яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Отже, головним завданням і результатом кваліфікації злочинів є встановлення наявності складу злочину у вчиненому діянні, тобто визначення підстави кримінальної відповідальності. Як зазначає М.Й. Коржанський, кваліфікація не є кримінальною відповідальністю, не є її підставою, а визначається як засіб реалізації кримінальної відповідальності [2, 7]. Звідси і підстави кримінально-правової кваліфікації (кваліфікації злочинів) та кримінальної відповідальності повинні різнитися.

3. Поняття кваліфікації, мета та стадії кваліфікації. Підставою кримінально-правової кваліфікації (кваліфікації злочинів) в юридичній літературі визнаються правові явища, виходячи з яких здійснюється кримінально-правова оцінка діяння, те, що лежить у її основі (В.О. Навроцький). Тому ці явища (підстави) повинні бути наявними ще до початку процесу кваліфікації, оскільки вони є базовими вихідними положеннями (підґрунтям) для здійснення таких дій.

Аналізуючи це питання, слід враховувати, що в кримінально-правовій літературі кваліфікація розглядається і як певний розумовий процес, і як процесуально закріплений результат такого процесу. Отже, при з'ясуванні можливості визнання складу злочину як юридичної підстави процесу кваліфікації злочинів (*кваліфікація у широкому розумінні*), слід враховувати, що доведення наявності ознак складу конкретного злочину визнається етапом стадії встановлення відповідності між ознаками діяння і нормою. Виходячи з цього, досить проблемно визнавати підставою певного процесу те явище, яке встановлюється тільки на його певній стадії.

Виходимо з аналогічних позицій і при розгляді складу злочину як підстави ква-

ліфікації, яка є результатом кримінально-правової оцінки діяння (*кваліфікація у вузькому розумінні*) відповідними уповноваженими органами внаслідок якої констатується відповідність між юридично значущими ознаками посягання та ознаками злочину, передбаченого законом.

Список літератури:

1. *Гаухман Л.Д.* Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. – М.: АО “Центр ЮрИнфоР”, 2001.
2. *Коржанський М.Й.* Кваліфікація злочинів / М.Й. Коржанський. – М.: Юрінком Інтер, 1998.
3. *Корнеева А.В.* Теоретические основы квалификации преступлений: учеб. пособие / А.В. Корнеева ; под ред. А.И. Рарога. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006.
4. *Кудрявцев В.Н.* Общая теория квалификации преступлений / В.Н. Кудрявцев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2006. – 304 с.
5. *Куринов Б.А.* Научные основы квалификации преступлений / Б.А. Куринов. – М., 1984.
6. *Малахов В.П.* Основы уголовного права. Общая часть. Раздел 1. Основания уголовной ответственности: учебное пособие / В.П. Малахов. – К.: МАУП, 2000.
7. *Навроцький В.О.* Основы кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006.
8. *Рарог А.И.* Квалификация преступлений по субъективным признакам / А.И. Рарог. – СПб.: Изд-во “Юридический центр Пресс”, 2003.
9. *Тарарухин С.А.* Квалификация преступлений в судебной и следственной практике / С.А. Тарарухин. – Киев, 1995.